

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ЛЕВЧЕНКО ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.9 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ФОРМА КОНТРОЛЮ
ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Калатур Максим Васильович,
адвокат

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Шаповал Роман Володимирович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності

кандидат юридичних наук, професор
Братель Сергій Григорович,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри поліцейської діяльності

Захист відбудеться «8» серпня 2026 року об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «7» липня 2026 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах становлення України як правової держави та утвердження принципу верховенства права, особливого значення набуває забезпечення реального й ефективного захисту прав людини у сфері публічного управління. Саме у взаємовідносинах із суб'єктами владних повноважень особа найбільшою мірою піддається ризику порушення її прав і свобод, що зумовлює необхідність існування дієвих механізмів їх гарантування та відновлення. Одним із ключових інструментів такого захисту в Україні є адміністративне судочинство, яке виконує не лише юрисдикційну, а й контрольну функцію щодо діяльності публічної адміністрації.

Тож, варто зауважити, що адміністративне судочинство у сучасному розумінні постає як спеціалізована форма судового контролю, яка спрямована на перевірку законності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також на забезпечення дотримання ними прав людини. Його значення полягає у встановленні належного балансу між владними повноваженнями держави та правами приватної особи, що узгоджується з європейськими стандартами правосуддя, сформованими, зокрема, у практиці Європейського суду з прав людини. Водночас ефективність адміністративного судочинства як форми контролю в Україні значною мірою залежить від якості процесуального законодавства, яке визначає порядок реалізації відповідних повноважень суду.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання адміністративного судочинства в Україні, в своїх наукових працях розглядали: М. Бліхар, С. Бондарчук, Н. Бортник, С. Братель, М. Гаврильців, Ю. Галаз, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, Н. Голота, О. Джафарова, Є. Дуліба, Т. Іваненко, М. Калатур, В. Книшов, М. Ковалів, О. Кожушко, В. Курило, Ю. Лозинський, Л. Луценко-Миськів, А. Манжула, В. Оксін, Я. Павлович-Сенета, В. Пироговська, А. Руденко, Є. Соболь, Л. Сорока, І. Стахура, Р. Шаповал, К. Шкарупа та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, у науковій літературі відчувається брак теоретичних досліджень, присвячених характеристиці адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні.

Отже, наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру у сфері адміністративного судочинства, зокрема щодо забезпечення ефективного судового контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, а також недостатній рівень комплексних наукових досліджень, присвячених процесуальним механізмам такого контролю, обумовлюють актуальність і своєчасність представленої наукової роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки», схваленої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. Дисертаційне дослідження також виконувалось відповідно до Плану

науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та судової практики, з'ясувати сутність, зміст та розкрити особливості адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, на основі чого надати наукового обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності адміністративного судочинства.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність реалізації таких *завдань*:

- визначити поняття та розкрити зміст прав людини в публічному управлінні як об'єкта адміністративно-правової охорони;
- встановити місце адміністративного судочинства у механізмі захисту прав людини у публічному управлінні;
- окреслити завдання та принципи адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні;
- з'ясувати предмет та підстави адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління;
- визначити адміністративно-процесуальну правосуб'єктність учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні;
- розкрити сутність правового механізму примусового виконання судових рішень в адміністративних справах та юридичної відповідальності суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень;
- узагальнити європейські стандарти адміністративної юстиції та опрацювати можливості їх імплементації в національну судову систему України;
- встановити роль судової практики у формуванні правових позицій як показника якості адміністративного судочинства щодо захисту прав людини в публічному управлінні;
- опрацювати шляхи вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини в публічному управлінні в рамках адміністративного судочинства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні.

Предметом дослідження є адміністративне судочинство як форма контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Зокрема, використання *логіко-семантичного* та *аналітичного* методів дало можливість визначити поняття та розкрити зміст прав людини в публічному управлінні як об'єкта адміністративно-правової охорони (підрозділ 1.1). Для встановлення місця адміністративного судочинства у механізмі захисту прав людини

у публічному управлінні (підрозділ 1.2) застосовано *системно-структурний* та *функціональний* методи. За допомогою *логіко-юридичного* та *системного* методів окреслено завдання та принципи адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні (підрозділ 1.3). Методи *аналізу* та *узагальнення* використано для з'ясування предмета та підстав адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління (підрозділ 2.1). *Формально-юридичний* та структурно-функціональний методи дозволили охарактеризувати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні (підрозділ 2.2). Метод *документального аналізу* у поєднанні із *системним підходом* застосовано для розкриття сутності правового механізму примусового виконання судових рішень в адміністративних справах та юридичної відповідальності суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень (підрозділ 2.3). *Порівняльно-правовий* метод використано для узагальнення європейських стандартів адміністративної юстиції та опрацювання можливостей їх імплементації в національну судову систему України (підрозділ 3.1). Метод *аналізу судової практики* застосовано для встановлення ролі судової практики у формуванні правових позицій як показника якості адміністративного судочинства щодо захисту прав людини в публічному управлінні (підрозділ 3.2). Методи *узагальнення*, *моделювання* та *прогнозування* використано з метою опрацювання шляхів вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини в публічному управлінні в рамках адміністративного судочинства (підрозділ 3.3).

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, міжнародні документи (ратифіковані у встановленому законом порядку), кодифіковані акти, зокрема, Кодекс адміністративного судочинства, а також ряд законодавчих та підзаконних актів, норми яких визначають процесуальні аспекти вирішення спорів щодо захисту прав людини у сфері публічного управління.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців із галузей адміністративного права і процесу, конституційного права, теорії держави і права, соціології, психології, філософії та інших галузевих наук.

Інформаційну й емпіричну основу дослідження є: судова практика, правозастосовна діяльність, періодичні, статистичні матеріали, наукова публіцистика, тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших спроб з'ясувати сутність, зміст та розкрити особливості адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, на основі чого надати наукового обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності адміністративного судочинства. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– сформульовано мету адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, яка полягає у тому, щоб

забезпечити ефективний, неупереджений і своєчасний судовий захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, шляхом перевірки законності, обґрунтованості та пропорційності їхніх рішень, дій чи бездіяльності, а також відновлення порушених прав і запобігання подальшим зловживанням у сфері публічного управління;

– встановлено, що адміністративно-правовий спір у контексті захисту прав людини у сфері публічного управління, – це юридично значущий конфлікт між особою та суб'єктом владних повноважень, що виникає у зв'язку зі здійсненням останнім управлінських функцій і пов'язаний із порушенням, обмеженням або оспорюванням прав, свобод чи законних інтересів особи, та який підлягає вирішенню у встановленому законом порядку, зокрема відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України;

– доведено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність учасників адміністративного процесу в справах щодо захисту прав людини у публічному управлінні – це характеристика фізичних та юридичних осіб, як потенційних та фактичних учасників відповідних адміністративно-процесуальних правовідносин, що складається із реальної здатності мати і нести процесуальні права та обов'язки, а також реалізовувати, здійснювати останні в установленому законодавством процесуальному порядку у межах адміністративного судочинства;

удосконалено:

– визначення поняття права людини у сфері публічного управління, під якими запропоновано розуміти закріплені в нормах чинного національного та міжнародного законодавства, гарантовані та підкріплені державним примусом можливості особи взаємодіяти із органами державної влади та місцевого самоврядування, брати участь у здійсненні публічної влади, вимагати від неї правомірної, обґрунтованої та справедливої діяльності, а також захищати свої інтереси у разі їх порушення;

– обґрунтування наукової думки про те, що ключовими проблемами, які заважають повноцінній інтеграції Європейських стандартів адміністративної юстиції в Україні, є наступні: 1) системне невиконання Україною рішень Європейського суду з прав людини; 2) формальне застосування практики ЄСПЛ, адже його рішення використовуються без належного аналізу їх змісту та релевантності до конкретних обставин справи; 3) недотримання розумних строків розгляду справ, що в тому числі обумовлено веденням бойових дій та браком кадрів; 4) порушення принципу рівності сторін у спорах з органами державної влади, адже незважаючи на всі конституційні та міжнародні гарантії, в Україні залишається де-факто процесуальна перевага суб'єктів владних повноважень; 5) недостатній рівень обґрунтування судових рішень, оскільки судові акти не завжди містять належну оцінку аргументів сторін; 6) обмежена ефективність адміністративного судового контролю, оскільки суди уникають глибокого контролю збільшення адміністративного впливу органів влади; 7) обмежений фактичний доступ до правосуддя для окремих груп населення, особливо тих, що знаходяться на окупованих територіях;

– наукове бачення особливостей юридичної відповідальності суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень, до яких віднесено: має публічно-правовий характер, оскільки пов'язана з діяльністю суб'єктів владних повноважень;

характеризується спеціальним суб'єктним складом; може реалізовуватись у різних формах: дисциплінарній, адміністративній, кримінальній; поєднує відповідальність самого органу (як суб'єкта публічного права), а також персональну відповідальність посадових осіб; має підвищені гарантії застосування, зокрема через судовий контроль за виконанням рішень; спрямована не лише на покарання, а й на забезпечення фактичного виконання судового рішення; характеризується наявністю спеціальних процедур застосування заходів примусу; може ускладнюватися через особливості правового статусу окремих суб'єктів владних повноважень;

– характеристику ключових принципів адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, до яких віднесено: принцип ефективного судового захисту; принцип пропорційності; принцип недискримінації; принцип пріоритету дотримання прав людини; принцип правової визначеності; принцип забезпечення довіри до органів державної влади; принцип фінансової доступності до правосуддя; принцип відповідальності держави перед суспільством;

дістало подальшого розвитку:

– теза про те, що судочинство відіграє ключову роль у механізмі захисту прав громадян, оскільки саме через нього забезпечується практична реалізація принципу верховенства права та відновлення порушеної справедливості. Воно є не лише інструментом розв'язання конфліктів, а й гарантією того, що права і свободи людини не залишаються декларативними, а матимуть реальний зміст і можливість захисту;

– твердження про те, що судова практика у формуванні правових позицій у сфері адміністративного судочинства являє собою не просто сукупність окремих судових рішень, а цілісну систему узагальнених підходів до вирішення публічно-правових спорів, що виникають між особою та суб'єктом владних повноважень. У цьому контексті вона виступає як динамічний інструмент правотворення, за допомогою якого суди, передусім Верховний Суд, забезпечують однакове застосування норм права, конкретизують їх зміст та адаптують до реальних суспільних відносин;

– обґрунтування наукової думки про те, що зміст прав людини у сфері публічного управління полягає у тому, що вони виступають одночасно: по-перше, як засіб участі особи в здійсненні державної влади; по-друге, як своєрідний інструмент обмеження цієї влади;

– наукова позиція, відповідно до якої розширення процесів цифровізації адміністративного судочинства в сучасних умовах має передбачати не просто технічне впровадження електронних інструментів, а системну трансформацію процесуальної форми здійснення правосуддя з орієнтацією на доступність, оперативність і надійність судового захисту. Йдеться про створення повноцінного цифрового середовища, у якому всі ключові стадії адміністративного процесу можуть здійснюватися дистанційно без втрати процесуальних гарантій.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для проведення подальших досліджень, присвячених проблемі адміністративного судочинства як форми

контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – з метою розробки нових та вдосконалення діючих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, положення яких визначають засади здійснення адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності здійснення адміністративного судочинства щодо захисту прав людини у сфері публічного управління;

– *освітньому процесі* – в процесі підготовки навчальних посібників, підручників, а також лекційних та науково-методичних матеріалів з дисциплін: «Адміністративне право», «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», «Адміністративний процес»; «Публічне право» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14–15 листопада 2021 року); «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 року); «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок. Список використаних джерел містить 151 найменування на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й задачі, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади адміністративного судочинства як засобу захисту прав людини у публічному управлінні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та зміст прав людини в публічному управлінні як об'єкт адміністративно-правової охорони»* на основі узагальнення наукових позицій зарубіжних та вітчизняних науковців зроблено висновок, що права людини – це невід'ємні, універсальні та гарантовані можливості й свободи, що належать кожній людині від народження, незалежно від її громадянства, національності, статі, мови, релігії чи інших ознак, і забезпечують її гідність, свободу та рівність у суспільстві. Відповідні права закріплюються в національному законодавстві (конституційному та

законодавчому рівнях), а також міжнародних актах й підлягають захисту державою та міжнародною спільнотою.

Зауважено, що права людини реалізуються у різних сферах суспільного життя, втім найбільш специфічною є їх реалізація у відносинах «особа-держава», тобто у сфері публічного управління. Розкрито сутність категорії «публічне управління», на основі чого зазначено, що це цілеспрямована, організована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інших уповноважених суб'єктів, яка орієнтована на формування і реалізацію публічної політики, забезпечення надання публічних послуг і регулювання суспільних відносин з метою задоволення суспільних інтересів та захисту прав і свобод людини. Наголошено, що у межах публічного управління неминуче виникають відносини між органами державної влади та фізичними особами, оскільки саме через ці відносини реалізуються управлінські функції держави – прийняття рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю та застосування примусу. Такі відносини за своєю природою є асиметричними: органи влади наділені владними повноваженнями, тоді як фізична особа перебуває у підпорядкованому становищі. Саме ця нерівність створює ризик зловживання владою, перевищення повноважень або формального підходу до прав і інтересів людини.

На основі зазначеного вище сформульовано авторське визначення прав людини у сфері публічного управління. Зауважено, що зміст прав людини у досліджуваній сфері полягає у тому, що вони виступають одночасно: по-перше, як засіб участі особи в здійсненні державної влади; по-друге, як своєрідний інструмент обмеження цієї влади. Зазначене пояснюється тим, що у цих правовідносинах людина взаємодіє з органами державної влади та місцевого самоврядування, які наділені владними управлінськими повноваженнями, тому її права набувають особливого публічно-правового характеру, тобто це означає, що вони реалізуються через встановлені законом процедури, супроводжуються юридичними гарантіями та кореспондують обов'язкам держави діяти відкрито, обґрунтовано і в межах компетенції та повноважень її органів та їх посадових осіб.

Узагальнено наукові підходи стосовно розуміння категорій правова охорона та адміністративно-правова охорона, що дало можливість сформулювати авторський підхід до розуміння прав людини в публічному управлінні як об'єкту адміністративно-правової охорони. Виділено чинники, які розкривають зміст відповідних прав.

У підрозділі 1.2 «Місце адміністративного судочинства у механізмі захисту прав людини у публічному управлінні» констатовано, що механізми захисту прав в Україні є досить різноманітними, як за формами, так і за напрямками реалізації.

В першу чергу приділено увагу характеристиці нормативно-правових механізмів, на основі чого зауважено, що вони становлять фундаментальну основу всієї системи гарантій, оскільки саме вони закріплюють зміст прав і свобод, визначають межі їх реалізації та встановлюють обов'язки держави щодо їх забезпечення. Центральне місце займає Конституція України, на основі якої формується галузеве законодавство, яке деталізує зміст окремих прав у відповідних сферах публічного управління, зокрема в адміністративному, трудовому, соціальному та інших правових масивах,

забезпечуючи їх практичну реалізацію через конкретні правові норми і процедури. Відмічається, що важливим елементом цієї системи також є міжнародно-правові акти, положення яких інтегруються у національну правову систему та мають пріоритет у разі колізій із внутрішнім законодавством, що посилює стандарти захисту прав людини. Сукупно ці нормативні джерела формують цілісне правове середовище, в межах якого функціонують органи публічної влади, обмежуючи їх дискреційні повноваження, встановлюючи юридичну відповідальність за порушення прав і створюючи передумови для ефективного судового та адміністративного захисту особи.

В якості наступного механізму захисту прав людини названо адміністративне оскарження. На основі аналізу норм чинного законодавства наголошено, що його сутність полягає у можливості особи ініціювати перегляд індивідуального акта, дії чи бездіяльності органу влади шляхом звернення до вищестоящої інституції або посадової особи, які наділені компетенцією скасовувати, змінювати чи залишити без змін оскаржуване рішення. Такий механізм є важливим елементом гарантій прав людини, оскільки дозволяє оперативно усунути порушення без застосування складних і тривалих судових процедур, забезпечуючи при цьому відносну процесуальну простоту та доступність для громадян.

Підкреслено, що вказані вище механізми захисту прав людини у сфері публічного управління, безумовно, є ефективними, разом із тим, вони є недостатніми без діяльності судової гілки влади. Зазначено, що судочинство відіграє ключову роль у механізмі захисту прав громадян, оскільки саме через нього забезпечується практична реалізація принципу верховенства права та відновлення порушеної справедливості. Воно виступає не лише як інструмент розв'язання конфліктів, але й як гарантія того, що права і свободи людини не залишаться декларативними, а матимуть реальний зміст і можливість захисту.

Визначено чинники, які підтверджують важливе місце адміністративного судочинства у механізмі захисту прав людини у публічному управлінні.

У *підрозділі 1.3 «Завдання та принципи адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні»* зауважено, що визначенню завдань адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні має передувати встановлення мети судочинства.

Аргументовано, що мета адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні полягає у тому, щоб забезпечити ефективний, неупереджений і своєчасний судовий захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, шляхом перевірки законності, обґрунтованості та пропорційності їхніх рішень, дій чи бездіяльності, а також відновлення порушених прав і запобігання подальшим зловживанням у сфері публічного управління.

Підкреслено, що завдання адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні – це визначене законом коло функціонально спрямованих дій адміністративних судів, спрямованих на перевірку правомірності діяльності суб'єктів владних повноважень, забезпечення ефективного

захисту прав, свобод та інтересів особи, відновлення порушених прав, а також запобігання їх подальшим порушенням у сфері публічно-правових відносин. На основі узагальнення норм чинного законодавства та правозастосовної практики. сформульовано авторське бачення завдань адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні.

Здійснено аналіз наукових поглядів вчених стосовно тлумачення категорії принцип. Відмічено, що на законодавчому рівні, а також на рівні наукових поглядів вчених, акцентовано увагу на багатоманітності кола відповідних принципів. Сформульовано авторське бачення щодо переліку принципів адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні.

У підсумку узагальнено, що адміністративне судочинство як форма контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні розкривається через єдність його завдань і принципів, які визначають зміст, спрямованість та межі судового втручання у сферу діяльності публічної адміністрації. Завдання адміністративного судочинства орієнтовані на забезпечення ефективного захисту прав і свобод особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, що зумовлює необхідність не лише формального вирішення спору, а й реального відновлення порушеного правового становища. Водночас принципи виступають своєрідним підґрунтям, базою, основою для реалізації цих завдань, визначаючи стандарти оцінки рішень, дій чи бездіяльності органів влади та забезпечуючи спрямованість судового контролю на перевірку їх відповідності правам людини.

Розділ 2 «Особливості захисту прав людини у публічному управлінні в межах адміністративного судочинства» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Предмет та підстави адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління»* зауважено, що публічно-правовий спір є досить широкою категорією, оскільки охоплює різні види правових конфліктів у сфері публічного права, але при цьому не всі з них безпосередньо пов'язані з реалізацією управлінських функцій держави. Натомість в рамках представленого дослідження зосереджено увагу саме на тих правовідносинах, що виникають у процесі здійснення публічного управління і стосуються взаємодії особи (фізичної) із суб'єктами владних повноважень. У такому контексті більш точним є використання саме поняття адміністративно-правового спору, яке дозволяє акцентувати увагу саме на управлінській природі відповідних відносин і специфіці захисту прав людини у цій сфері, а відтак більш конкретно встановити предмет та підстави спору.

Зауважено, що неправомірні дії та/або бездіяльність органів державної влади становлять одну із ключових матеріально-правових підстав виникнення адміністративно-правового спору у сфері захисту прав людини у публічному управлінні. Йдеться про таку поведінку суб'єктів владних повноважень, яка виражається у прийнятті незаконних рішень, вчиненні дій із перевищенням компетенції або, навпаки, в утриманні від здійснення покладених на них обов'язків, і яка призводить до порушення, обмеження чи створення реальної загрози порушення прав, свобод або законних інтересів особи. А відтак, цілком справедливим буде

говорити про те, що у цьому контексті неправомірність означає невідповідність поведінки органу публічної влади нормам Конституції, міжнародного та галузевого законодавства. Акцентовано увагу, що дії та/або бездіяльність не обов'язково повинні містити склад правопорушення у деліктному значенні, оскільки для виникнення адміністративного спору достатньо встановлення факту порушення принципу законності, пропорційності чи належного врядування, що вплинуло або могло вплинути на реалізацію прав людини.

Зроблено висновок, що порушення суб'єктивних прав людини у сфері публічного управління є важливою передумовою виникнення адміністративно-правового спору, оскільки саме факт негативного впливу владного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на гарантовані особі права, свободи чи законні інтереси трансформує абстрактну норму права у конкретний конфлікт правовідносин. У цьому контексті йдеться про такі ситуації, коли орган публічної влади, або посадова особа, реалізуючи управлінські функції, виходить за межі наданої компетенції, діє всупереч принципу законності, пропорційності чи недискримінації, або ж утримується від вчинення дій, які зобов'язаний здійснити відповідно до закону, що спричиняє обмеження чи фактичне нівелювання прав особи. У контексті захисту прав людини важливо, що адміністративно-правовий спір виникає саме як реакція на владне втручання, а не просто на конфлікт інтересів.

Підкреслено, що порушення принципів належного врядування є підставою адміністративно-правового спору тоді, коли їх недотримання безпосередньо призводить до неправомірного втручання у права особи. У центрі тут не самі принципи як абстракція, а своєрідний «дефект» рішення органу влади, який через свою «неналежність» зачіпає суб'єктивне право особи. Тож, якщо рішення не містить належного обґрунтування, це означає, що воно фактично є свавільним: немає зрозумілого зв'язку між обставинами справи, нормою права і висновком органу. Через це особа не може ані передбачити наслідки, ані ефективно оскаржити таке рішення, тобто її право опиняється під реальним обмеженням. За цією ж логікою непрозорість – це продовження тієї ж проблеми: коли процедура і мотиви закриті, особа об'єктивно позбавлена можливості впливати на процес і захищати свої інтереси.

На основі узагальнення наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, констатовано, що предмет адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління – це оспорюване у адміністративному судочинстві рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, що здійснюються у межах публічно-управлінських функцій і якими порушено або створено загрозу порушення прав, свобод чи законних інтересів особи. Сформовано авторське бачення підстав адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління.

У підрозділі 2.2 *«Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні»* підкреслюється, що концепція «правосуб'єктності» є однією з центральних проблем класичної теорії держави та права. Даною категорією позначається зв'язок суб'єкта із правовим виміром, іншими

словами, структура його внутрішніх характеристик, які дають можливість використовувати національну правову реальність.

Аргументовано, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність учасників адміністративного процесу в справах щодо захисту прав людини у публічному управлінні – це характеристика фізичних та юридичних осіб, як потенційних та/або фактичних учасників відповідних адміністративно-процесуальних правовідносин, що складається із реальної здатності мати і нести процесуальні права та обов'язки, а також реалізовувати, здійснювати останні в установленому законодавством процесуальному порядку у межах адміністративного судочинства.

Акцентовано увагу на тому, що положеннями КАС України встановлюється низка спеціальних вимог до правосуб'єктності сторін адміністративної справи, які полягають в наступному: 1) чіткому визначенні осіб, які можуть бути позивачами та відповідачами відповідно; 2) виділенні окремих спірних правовідносин в яких процесуальні права і обов'язки позивача та/або відповідача покладаються на конкретних суб'єктів права та владних повноважень.

Здійснено аналіз норм чинного законодавства, на основі чого розкрито специфіку адміністративно-процесуальної правосуб'єктності учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні.

У підсумку узагальнено, що справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні на сьогоднішній день є актуальною та специфічною категорією публічно-правових спорів. Зазначене потребує виділення порядку їх розгляду, як окремого, специфічного різновиду адміністративних справ, а також уточнення специфіки адміністративно-процесуальної правосуб'єктності учасників останніх.

У підрозділі 2.3. *«Сутність правового механізму примусового виконання судових рішень в адміністративних справах та юридична відповідальність суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень»* констатовано, що зміст правового механізму примусового виконання судових рішень в адміністративних справах розкривається через такі його елементи, як: підстави відкриття виконавчого провадження, суб'єкти його здійснення, їх повноваження (зокрема, заходи примусового впливу та порядок їх застосування), а також правові наслідки вчинення відповідних дій. При цьому щодо суб'єктів владних повноважень важливого значення набувають додаткові гарантії виконання судових рішень та механізми юридичної відповідальності.

Обґрунтовано, що юридична відповідальність суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень - це встановлений нормами права обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, зазнавати передбачених законом негативних правових наслідків у разі невиконання, несвоєчасного або неналежного виконання судових рішень, що набрали законної сили, який реалізується через застосування заходів державного примусу з метою забезпечення обов'язковості судових рішень і гарантування ефективного судового захисту.

У підсумку узагальнено, що правосуддя в адміністративних справах набуває реального змісту лише за умови належного виконання судових рішень, а відтак

правовий механізм їх примусового виконання є не допоміжним, а системоутворюючим елементом гарантування прав і свобод.

Розділ 3 «Напрями підвищення ефективності адміністративного судочинства щодо захисту прав людини у сфері публічного управління» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Європейські стандарти адміністративної юстиції та їх імплементація в національну судову систему України»* перш за все, звернено увагу на те, що проблемами, які заважають повноцінній інтеграції Європейських стандартів адміністративної юстиції, є наступні: 1) системне невиконання Україною рішень Європейського суду з прав людини; 2) формальне застосування практики ЄСПЛ, адже його рішення використовуються без належного аналізу їх змісту та релевантності до конкретних обставин справи; 3) недотримання розумних строків розгляду справ, що в тому числі обумовлено веденням бойових дій та браком кадрів; 4) порушення принципу рівності сторін у спорах з органами державної влади, адже незважаючи на всі конституційні та міжнародні гарантії, в Україні залишається де-факто процесуальна перевага суб'єктів владних повноважень; 5) недостатній рівень обґрунтування судових рішень, оскільки судові акти не завжди містять належну оцінку аргументів сторін; 6) обмежена ефективність адміністративного судового контролю, оскільки суди уникають глибокого контролю дискреції органів влади; 7) обмежений фактичний доступ до правосуддя для окремих груп населення, особливо тих, що знаходяться на окупованих територіях.

Здійснено аналіз норм європейського законодавства та правозастосовної практики, на основі чого зроблено висновок, що міжнародні стандарти адміністративного правосуддя формують цілісну та багаторівневу систему вимог до організації й функціонування судового захисту. Ця система ґрунтується на поєднанні процесуальних гарантій справедливого суду та інституційних вимог до судової влади. Вона передбачає не лише формальне закріплення прав, а й забезпечення їх практичної та ефективної реалізації, включаючи реальний доступ до суду, можливість бути почутим, рівність сторін, розгляд справи незалежним і безстороннім судом упродовж розумного строку та обов'язковість виконання судових рішень. Водночас сучасні підходи розширюють класичне розуміння адміністративного правосуддя, акцентуючи увагу на його орієнтації на людину, доступності, інклюзивності та ранньому вирішенні спорів. Отже, міжнародні стандарти адміністративного правосуддя слід розглядати не як сукупність окремих норм, а як інтегровану модель, спрямовану на забезпечення верховенства права, ефективного судового захисту та довіри до публічної влади.

Підбиваючи підсумок узагальнено, що Європейські стандарти адміністративної юстиції та їх імплементація в національну судову систему України становлять комплексну проблему, що охоплює не лише формальне наближення українського законодавства до європейських вимог, а й реальне забезпечення ефективного судового захисту у спорах особи з публічною адміністрацією. Основу цих стандартів становлять принципи верховенства права, доступу до суду, справедливого судового розгляду, незалежності й безсторонності суду, розумних строків провадження,

рівності сторін, належного мотивування судових рішень та їх обов'язкового виконання.

Сформульовано авторське бачення щодо напрямів імплементації відповідних стандартів в українські правові реалії.

У підрозділі 3.2 *«Роль судової практики у формуванні правових позицій як показник якості адміністративного судочинства щодо захисту прав людини в публічному управлінні»* перш за все, звернено увагу на тому, як розмежовуються поняття судова практика та судовий прецедент. Зазначено, що судовий прецедент має точковий характер і пов'язаний із конкретним рішенням, у якому суд формулює правову позицію, здатну виступати нормативним орієнтиром для вирішення аналогічних справ у майбутньому, причому ключове значення має не весь текст рішення, а саме та його частина, яка містить причину для прийняття рішення, тобто юридично значущий висновок щодо застосування норми права. Натомість, судова практика формується не одним рішенням, а сукупністю багатьох рішень, які повторюють або розвивають певний підхід, і тому вона має накопичувальний характер, відображаючи сталі тенденції у правозастосуванні.

Здійснено аналіз наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених, на основі чого доведено, що судова практика у формуванні правових позицій у сфері адміністративного судочинства являє собою не просто сукупність окремих судових рішень, а цілісну систему узагальнених підходів до вирішення публічно-правових спорів, що виникають між особою та суб'єктом владних повноважень. У цьому контексті вона виступає як динамічний інструмент правотворення, за допомогою якого суди, передусім Верховний Суд, забезпечують однакове застосування норм права, конкретизують їх зміст та адаптують до реальних суспільних відносин. Акцентовано увагу, що особливість судової практики в адміністративному судочинстві полягає в тому, що вона формується через вироблення правових позицій - узагальнених висновків суду щодо застосування норм матеріального і процесуального права у типових правовідносинах.

Здійснено аналіз окремих судових рішень, на основі чого виділено ключові чинники, які розкривають роль судової практики у формуванні правових позицій як показник якості адміністративного судочинства щодо захисту прав людини в публічному управлінні. Підкреслено, що роль судової практики у формуванні правових позицій у сфері адміністративного судочинства полягає у тому, що її слід розглядати не як допоміжне явище, а як один із ключових індикаторів реальної якості захисту прав людини у відносинах з публічною адміністрацією.

У підрозділі 3.3 *«Шляхи вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини в публічному управлінні в рамках адміністративного судочинства»* наголошено, що аналіз *«Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки»*, свідчить, що попри її значення як програмного орієнтира реформ, вона не принесла очікуваних результатів, оскільки значна частина задекларованих змін залишилася нереалізованою або впровадженою лише формально, що зумовило збереження системних проблем у сфері правосуддя, включаючи недосконалість процедур добору та відповідальності суддів, неефективність інституційного врядування та обмежений доступ до правосуддя, а в

сучасних умовах її положення додатково втратили актуальність через суттєву зміну суспільно-правового контексту, внаслідок чого закладені механізми виявилися неспроможними адекватно реагувати на нові виклики, що підтверджує необхідність принципово оновленого стратегічного підходу.

Розкрито теоретичні підходи різних науковців, які займалися проблематикою покращення адміністративного судочинства. Відмічено, що вітчизняні дослідження у сфері адміністративного судочинства, традиційно, концентрувалися на інституційних аспектах його встановлення, зокрема на формуванні системи адміністративних судів, визначенні їх юрисдикції, статусу суддів та загальних засадах адміністративного процесу. Значна увага приділялася також питанням адаптації національного законодавства до стандартів Європейський суд з прав людини, однак цей процес здебільшого розглядався крізь призму імплементації загальних принципів справедливого суду, а не через поглиблений аналіз ефективності конкретних процесуальних механізмів захисту прав людини у публічно-правових спорах.

Узагальнено, що вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини у сфері публічного управління має розглядатися як необхідна умова підвищення ефективності адміністративного судочинства. Йдеться не лише про технічне оновлення окремих норм, а про посилення правозахисного потенціалу адміністративного процесу, в якому особа має отримувати реальну можливість оскаржити рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Основними напрямками такого вдосконалення є спрощення доступу до адміністративного правосуддя, зменшення надмірного процесуального формалізму, підвищення якості судового контролю за діяльністю публічної адміністрації, розширення ефективних способів судового захисту, розвиток цифрових інструментів судочинства та посилення механізмів виконання судових рішень.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертаційної роботи здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності, змісту та розкритті особливостей адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні та виробленні на цій основі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення адміністративного процесуального законодавства. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення п

1. Встановлено, що права людини в публічному управлінні як об'єкт адміністративно-правової охорони – це врегульований нормами адміністративного права стан реалізації, дотримання та непорушності прав, свобод і законних інтересів особи у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, що підлягає забезпеченню, захисту та відновленню в межах єдиного адміністративно-правового механізму, який охоплює, як діяльність органів публічної адміністрації, так і юрисдикційні форми контролю за нею. Встановлено, що однією із таких юрисдикційних форм є

адміністративне судочинство. Зміст таких прав розкривається саме у відносинах із органами публічної влади, де людина є носієм прав, а держава – зобов'язаною стороною, що повинна діяти в межах закону з повагою до цих прав. Саме тому адміністративно-правова охорона набуває ключового значення, оскільки вона спрямована не лише на фіксацію прав, а й на їх реальне забезпечення, захист і відновлення у разі порушення. Отже, належна охорона є необхідною умовою ефективного та справедливого публічного управління, оскільки дозволяє досягти балансу між інтересами держави та правами особи і запобігає зловживанню владою.

2. Зроблено висновок, що Україна, як демократична та соціально спрямована держава, створила досить різноманітні та дієві механізми для захисту прав громадян. Разом із тим, у такому механізмі важливу та самостійну роль відіграє саме адміністративне судочинство, що обумовлено наступними чинниками: по-перше, адміністративні суди забезпечують інституційно незалежний розгляд спорів між громадянами і державою, що має принципове значення в умовах структурної нерівності сторін, оскільки дозволяє нейтралізувати владний характер повноважень суб'єктів публічної адміністрації; по-друге, функціонування адміністративної юстиції має системний вплив на діяльність публічної адміністрації, оскільки формує сталі стандарти правозастосування та сприяє утвердженню принципу підконтрольності влади; по-третє, адміністративне судочинство орієнтоване не лише на формальну перевірку законності, а й на оцінку змісту рішень органів влади з точки зору їх справедливості та пропорційності, що суттєво підсилює захист прав людини; по-четверте, врешті, наявність можливості судового оскарження дисциплінує органи публічної адміністрації, оскільки вони змушені враховувати перспективу судового контролю ще на етапі прийняття рішень.

3. Аргументовано, що завданнями адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні є наступні: здійснення судового контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень; захист прав, свобод та інтересів особи в рамках публічно-правових відносин; відновлення порушених прав громадян і забезпечення їх реального поновлення; перевірка відповідності діяльності публічної адміністрації принципам верховенства права, законності, пропорційності, рівності та недискримінації у публічному управлінні; запобігання зловживанням владою та перевищенню повноважень суб'єктами публічної адміністрації; формування єдиної практики застосування норм публічного права судами; підвищення рівня підзвітності та відповідальності органів публічної влади перед громадськістю.

З'ясовано, що принципи в рамках представленої у роботі проблематики являють собою закріплені в нормах права основоположні ідеї, засади та вимоги, які визначають зміст, спрямованість і порядок здійснення адміністративного судочинства, забезпечують ефективний судовий контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень і гарантують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. До переліку таких засад віднесено: принцип ефективного судового захисту; принцип пропорційності; принцип недискримінації; принцип пріоритету дотримання прав людини; принцип правової визначеності; принцип забезпечення довіри до органів державної влади; принцип

фінансової доступності до правосуддя; принцип відповідальності держави перед суспільством.

4. Доведено, що підстави адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління – це сукупність обставин, що свідчать про втручання суб'єкта владних повноважень у права, свободи чи інтереси особи та вказують на його неправомірність, у зв'язку з чим виникає потреба у судовому захисті. До таких підстав віднесено: неправомірні дії та/або бездіяльність органів державної влади; порушення суб'єктивних прав людини, які виникають у сфері публічного управління; порушення принципів належного врядування, що включає в себе відсутність належного обґрунтування прийнятих рішень, їх непрозорість, а також застосування дискримінаційного підходу, що порушує засади рівності та пропорційності.

Констатовано, що предмет адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління – це оспорюване в адміністративному судочинстві рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, що здійснюються у межах публічно-управлінських функцій і якими порушено або створено загрозу порушення прав, свобод чи законних інтересів особи. Аргументовано, що предметом такого спору є: а) оскарження рішень суб'єктів владних повноважень (наприклад, відмова у наданні адміністративної послуги); б) оскарження дій або бездіяльності органів публічної влади; в) вимоги про зобов'язання вчинити певні дії (наприклад, видати документ, зареєструвати право); г) вимоги про визнання протиправності рішень/дій/бездіяльності; г) відшкодування шкоди, завданої незаконними управлінськими рішеннями суб'єктів владних повноважень.

5. Обґрунтовано, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні має загальну модель, а також спеціальні варіації детерміновані конкретною роллю фізичної або юридичної особи в процесі. Сторони справи, треті особи, спеціально уповноважені органи, представники та інші учасники процесу мають власні моделі правосуб'єктності, що визначає обсяг наданих їм прав та обов'язків, а також порядок їх реалізації. Відмічено, що досліджене питання в цілому не виділяється в положеннях чинного КАС. При цьому справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні на сьогоднішній день є актуальною та специфічною категорією публічно-правових спорів. Зазначене потребує виділення порядку їх розгляду, як окремого, специфічного різновиду адміністративних справ, а також уточнення специфіки адміністративно-процесуальної правосуб'єктності учасників останніх.

6. Узагальнено, що правосуддя в адміністративних справах набуває реального змісту лише за умови належного виконання судових рішень, а відтак правовий механізм їх примусового виконання є не допоміжним, а системоутворюючим елементом гарантування прав і свобод. Його сутність полягає у нормативно впорядкованій та функціонально узгодженій сукупності засобів, процедур і повноважень, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації судового акта, незалежно від волі боржника. Водночас ефективність цього механізму безпосередньо

залежить від його здатності впливати не лише на приватних осіб, а й на суб'єктів владних повноважень, для яких обов'язковість судового рішення є проявом принципу підконтрольності публічної влади. У цьому контексті юридична відповідальність суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень постає як невід'ємний елемент зазначеного механізму, що забезпечує його дієвість і завершеність. Вона виконує не лише каральну, а й превентивну та гарантійну функції, виступаючи інструментом забезпечення належного врядування та дисциплінованості публічної адміністрації. Поєднання різних видів відповідальності з механізмами судового контролю та виконавчого провадження формує комплексну модель впливу на поведінку суб'єктів владних повноважень.

7. З'ясовано, що напрямами імплементації європейських стандартів адміністративної юстиції в національну судову систему України є такі: по-перше, забезпечення обов'язкового та якісного застосування практики Європейського суду з прав людини; по-друге, посилення механізмів виконання судових рішень, що включає створення ефективних інструментів виконання рішень проти держави; по-третє, уніфікація судової практики, що включатиме розвиток механізмів забезпечення єдності правозастосування та правової визначеності; по-четверте, зменшення процесуального формалізму, що передбачає спрощення процедур розгляду окремих категорій справ та орієнтація на реальний доступ до правосуддя; по-п'яте, посилення судового контролю за дискрецією адміністрації, – активне застосування принципу пропорційності та перевірки обґрунтованості рішень органів влади; по-шосте, системне підвищення кваліфікації суддів і юристів, що включатиме регулярне навчання стандартам Європейської конвенції з прав людини та практиці ЄСПЛ; по-сьоме, посилення цифровізація адміністративного судочинства. Отже, імплементація європейських стандартів адміністративної юстиції в Україні потребує переходу від формального запозичення норм до їх послідовного й ефективного застосування на практиці.

8. Доведено, що роль судової практики у формуванні правових позицій у сфері адміністративного судочинства полягає у тому, що її слід розглядати не як допоміжне явище, а як один із ключових індикаторів реальної якості захисту прав людини у відносинах з публічною адміністрацією. Саме через судову практику відбувається конкретизація абстрактних норм права, їх адаптація до складних і динамічних управлінських ситуацій, а також перевірка того, наскільки ефективно держава дотримується принципів верховенства права, законності, людиноцентризму, тощо. У сфері публічного управління правові норми часто мають оціночний або рамковий характер, що об'єктивно залишає органам влади певний простір дискреції. У таких умовах саме адміністративні суди виконують функцію корекції цієї дискреції, а судова практика стає механізмом вироблення стабільних критеріїв її допустимості. Через повторюваність рішень формуються підходи до оцінки законності, обґрунтованості та пропорційності рішень суб'єктів владних повноважень, що фактично трансформується у правові позиції, які орієнтують як суди, так і самі органи публічної влади. Особливого значення це набуває у контексті імплементації стандартів Європейський суд з прав людини, оскільки саме через судову практику національні суди інтегрують міжнародні принципи в українські правові реалії.

9. З метою вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини в публічному управлінні в рамках адміністративного судочинства обґрунтована необхідність: 1) посилення та спрощення доступу до адміністративного правосуддя; 2) підвищення ефективності та якості судового контролю за публічною адміністрацією; 3) запровадження більш ефективних засобів судового захисту; 4) розширення процесів цифровізації адміністративного судочинства; 5) посилення системи виконання судових рішень, зокрема збоку органів державної влади. Узагальнено, що вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини у сфері публічного управління має розглядатися як необхідна умова підвищення ефективності адміністративного судочинства, а тому йдеться не лише про технічне оновлення окремих норм, а про посилення правозахисного потенціалу адміністративного процесу, в якому особа має отримувати реальну можливість оскаржити рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Левченко Д.С. Поняття адміністративно-процесуальної правосуб'єктності учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 466–469.
2. Левченко Д.С. До проблеми визначення завдань адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 403–408.
3. Левченко Д.С. До характеристики адміністративно-процесуальної правосуб'єктності окремих учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні. *KELM*. 2023. № 3(55). С. 420–424 (Республіка Польща).
4. Levchenko D. The essence of the legal mechanism of forced enforcement of court decisions in administrative cases. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6(340). P. 84–88.
5. Левченко Д.С. Поняття та зміст прав людини в публічному управлінні як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 481–487.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Левченко Д. С. До проблеми визначення поняття прав людини. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ 14–15 листоп. 2021 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 134–136.
7. Левченко Д. С. До проблеми визначення мети адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

8. Левченко Д. С. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

АНОТАЦІЯ

Левченко Д. С. Адміністративне судочинство як форма контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст та розкрити особливості адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні, на основі чого надати наукового обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності адміністративного судочинства. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій.

Визначено поняття та розкрито зміст прав людини в публічному управлінні як об'єкта адміністративно-правової охорони. Встановлено місце адміністративного судочинства у механізмі захисту прав людини у публічному управлінні. Окреслено завдання та принципи адміністративного судочинства як форми контролю за дотриманням прав людини в публічному управлінні. З'ясовано предмет та підстави адміністративно-правового спору в контексті захисту прав людини у сфері публічного управління. Охарактеризовано адміністративно-процесуальну правосуб'єктність учасників судового адміністративного процесу під час розгляду адміністративної справи щодо захисту прав людини у публічному управлінні. Розкрито сутність правового механізму примусового виконання судових рішень в адміністративних справах та юридичної відповідальності суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень. Узагальнено європейські стандарти адміністративної юстиції та опрацьовано можливості їх імплементації в національну судову систему України. Встановлено роль судової практики у формуванні правових позицій як показника якості адміністративного судочинства щодо захисту прав людини в публічному управлінні. Опрацьовано шляхи вдосконалення процесуального законодавства України щодо захисту прав людини в публічному управлінні в рамках адміністративного судочинства.

Ключові слова: права людини, публічне управління, адміністративно-правова охорона, адміністративне судочинство, завдання, принципи, форма контролю, предмет, підстави, адміністративно-правовий спір, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність, адміністративний процес, судові рішення, примусове виконання, судова практика, вдосконалення, процесуальне законодавство.

SUMMARY

Levchenko D. S. Administrative proceedings as a form of control over the observance of human rights in public administration – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem, which was to clarify the essence, content and reveal the features of administrative proceedings as a form of control over the observance of human rights in public administration, on the basis of which to provide scientifically substantiated proposals and recommendations on areas for increasing the efficiency of administrative proceedings. Based on the results of the work, a number of scientific and practical conclusions and recommendations have been developed.

The concept and content of human rights in public administration as an object of administrative and legal protection are defined and disclosed. The place of administrative justice in the mechanism of human rights protection in public administration is established. The tasks and principles of administrative justice as a form of control over the observance of human rights in public administration are outlined. The subject and grounds of an administrative and legal dispute in the context of human rights protection in the sphere of public administration are clarified. The administrative and procedural legal personality of participants in a judicial administrative process during the consideration of an administrative case on the protection of human rights in public administration is characterized. The essence of the legal mechanism for the enforcement of court decisions in administrative cases and the legal liability of subjects of power for failure to comply with court decisions is disclosed. European standards of administrative justice are generalized and the possibilities of their implementation in the national judicial system of Ukraine are worked out. The role of judicial practice in the formation of legal positions as an indicator of the quality of administrative proceedings regarding the protection of human rights in public administration has been established. Ways of improving the procedural legislation of Ukraine regarding the protection of human rights in public administration within the framework of administrative proceedings have been worked out.

Keywords: human rights, public administration, administrative legal protection, administrative justice, tasks, principles, form of control, subject, grounds, administrative legal dispute, administrative procedural legal personality, administrative process, court decision, enforcement, judicial practice, improvement, procedural legislation.